

Stoner - John Williams

Stoner comença a finals del segle XIX en una granja de Missouri, on els pares i el fill duen una vida de fatigues, austeritat i silenci. En aquells anys es forma la personalitat del protagonista, que es caracteritza pel desenvolupament del que els psicòlegs anomenen resistència a la frustració. Per circumstàncies una mica fantàstiques, Stoner acaba exercint com a professor universitari de literatura. Llavors era possible accedir directament del sector primari al terciari, de treballador del camp a professional de l'intel·lecte, sense escales intermèdies. El cos i la ment de Stoner, però, guarden la memòria del que va ser, del que potser no ha deixat de ser, ja que aplica a la seva feina la tenacitat que els seus pares li van ensenyar. En la feina, posa de relleu que la cultura és una forma de conreu, que una persona cultivada és la que s'ha llaurat un coneixement amb profunditat i constància.

Gran part de la novel·la transcorre a la universitat, i no és cap despropòsit llegir-la com una obra sobre aquesta institució, presentada com un refugi d'inadaptats intel·ligents. Ho fa explícit un dels personatges: "És per a persones com nosaltres que existeix la universitat, per als desposseïts del món; no pas per als estudiants, ni per a la recerca desinteressada del coneixement, ni per cap de les raons que normalment s'esgrimeixen". Poc després, afegeix: "Per més dolents que siguem, som millors que els que hi ha a fora, al fang, els pobres malparits del món."

Aquest refugi, però, pot convertir-se en una presó. És el que s'esdevindrà quan faci aparició un personatge sinistre que serà nomenat cap de departament i que relegarà Stoner a les zones més indignes de la docència, amb cursos i horaris execrables. La causa serà un estudiant mediocre i arrogant a qui Stoner es negarà repetidament a promocionar, però que serà protegit pel cap de departament. En el passatge en què es produeix la confrontació, assistim a un diàleg entre el coneixement i els prejudicis, entre les hores dedicades a l'estudi dels matisos i els interessos individuals disfressats d'ideologia, que més d'un lector trobarà familiar. L'alumne no és pas una persona cultivada, però coneix els seus drets, domina la retòrica, sap trobar els punts febles de l'interlocutor i acaba guanyant la batalla.

Cedir terreny

De mica en mica ens adonem que Stoner perd totes les batalles. Després d'entrar en el matrimoni d'una manera tan imprevisible com a la universitat, es converteix en víctima

també en l'esfera privada. Durant desenes de pàgines, cedeix el protagonisme a l'esposa, un ésser mancat de coneixement i de compassió, incompetent i tanmateix hàbil a l'hora de maniobrar. Com a la universitat, Stoner cedeix terreny sense oposar resistència. Fins i tot cedeix la filla, un dels pocs personatges que li feien passadora l'existència.

Per sort, amb els anys va trobant a la universitat el que ha deixat d'existir a la seva llar. Llegim-ho en la feliç traducció d'Albert Torrescana: "Començava a ser un bon professor, cosa que es reduïa a ser un home per a qui el seu llibre és la veritat, un home a qui s'atorgava una dignitat artística que no té gaire relació amb la seva estupidesa, amb la seva feblesa o amb la seva ineptitud com a persona". I quan la universitat li falla, apareix un jove consol als seus maldecaps. Durant unes pàgines, troba la felicitat i compon una teoria versemblant sobre l'amor: "A la primeria de la seva joventut, l'Stoner havia considerat l'amor com un estat vital absolut al qual podies accedir si tenies sort; quan ja era més madur, havia resolt que era el cel d'una religió falsa que havies d'observar amb una incredulitat enjogassada, amb un menyspreu benèvol i familiar, i amb una nostàlgia enutjosa. Ara, en plena edat adulta, començava a entendre que no era ni un estat de gràcia ni una il·lusió; ho veia com un acte humà de conversió, una condició inventada i modificada diàriament i en tot moment, per la voluntat i la intel·ligència del cor". Fatalment, però, aquest interval de joia també s'acaba. Llavors la buidor es fa encara més colpidora.

Amb el que hem resumit fins ara, és possible que alguns lectors estiguin pensant en els contes de fades o en el Job de l'Antic Testament. En tots dos casos, topem amb personatges d'una peça, invariablement virtuoses i pacients, envoltats de desgràcies i maldat. Tant Job com els personatges dels contes infantils són posats a prova per després rebre una recompensa proporcional als seus mèrits. No és el cas de Stoner, creat per afrontar un seguit de patiments sense remissió: "Es va adonar de la inutilitat que representava comprometre's de ple amb les forces fosques i irracionals que impulsaven el món cap al seu final incert".

La novel·la de Stoner ens pot servir per entendre altres personatges literaris que han convertit la resistència passiva en la seva raó de ser. Em refereixo a Wakefield i Bartleby, tots dos protagonistes de contes homònims escrits a mitjan segle XIX. Wakefield, de Nathaniel Hawthorne, abandona la seva dona, s'estableix de manera anònima en una casa pròxima i al cap de vint anys torna a la llar com si n'acabés de sortir. Bartleby, de Herman Melville, es nega a complir les ordres del seu cap amb una

frase cortesa però nítida: “Preferiria no fer-ho”. Encara que segueixen essent enigmàtics, tots dos resulten més comprensibles després que coneguem Stoner, l’home que no protesta ni es rebel·la, i a qui no costa imaginar fent aquests papers que resultarien incomprensibles en altres personatges.

Anys de transformacions

Stoner té components de la novel·la de campus, i fins i tot es pot considerar un precedent malencònic de *La taca humana*, de Philip Roth. En el llibre de John Williams, però, la universitat sembla més aviat un pretext per endinsar-se en les transformacions que experimenta la societat que no pas un objectiu en si mateix. I si parlem de transformacions, ens haurem de preguntar en quina època està situada la novel·la. Més d’una vegada ens sorprendrà que hi aparegui la Gran Guerra i la Depressió, ja que els problemes dels protagonistes semblen més aviat propis dels anys cinquanta i seixanta. En efecte: hi trobem una mestressa de casa frustrada, una adolescent embarassada, un estudiant reivindicatiu, una aventura extramatrimonial tolerada, tot de situacions que individualment es podien produir als anys trenta però que combinades resultaran més pròpies d’unes dècades després.

John Williams (1922-1994) va servir a l’exèrcit i va publicar el seu primer llibre abans de matricular-se a la Universitat de Denver, on anys després va crear el programa d’escriptura creativa. En línies generals, *Stoner*, que va aparèixer el 1965, té ben poc d’autobiogràfic. Sigui com sigui, els problemes que hi tracta són els del moment en què escriu, no pas els que predominaven durant la infantesa de l’autor. No insinuo que volgués escriure una al·legoria de la seva època, però fa l’efecte que el que succeïa en el seu present es va filtrar en una obra situada en el passat -un passat que té molt en comú amb els nostres dies.

Stoner va ser ignorada durant dècades fins que la *New York Review of Books* va decretar que era una obra de culte. Poc després, Enrique Vila-Matas va escriure un article titulat *Obra maestra ignorada* on resumeix: “La biografía de alguien que vistió siempre un traje equivocado.” Avui, podem llegir *Stoner* com una oda a l’abnegació, com el retrat d’un personatge a qui fa vergonya mostrar la seva sensibilitat, com una mirada vàlida a institucions que poden morir d’immobilitat, com la universitat o el matrimoni.